

TOIVO JA KRIISINKESTÄVYYS

Suomalainen Tiedeakatemia kokosi keväällä 2020 monitieteisen asiantuntijaryhmän esittämään näkemyksensä Suomen kriisinkestävydestä. *Taipuu vaan ei taitu* -kannanotto syntyi ryhmän työskentelyn pohjalta ja julkaistiin helmikuussa. Kriisinkestävyden tukijalkoja ovat yhteiskunnan koulutus- ja sivistyspohja sekä luottamus. Kannanotossa esitetään seitsemän tavoitetta Suomen kriisinkestävyden vahvistamiseksi. Niissä nousee esiin tarve vakiinnuttaa riippumaton tiedeneuvonta ja kasvattaa rohkeasti tutkimukseen, kehittämiseen ja innovaatioihin suunnattua bruttokansantuotetuosuutta – pidemmällä aikavälillä jopa kahdeksaan prosenttiin.

Materiaalisen huoltovarmuuden rinnalla on huolehdittava henkisestä huoltovarmuudesta. Henkinen hyvinvointi ei synny pelkästään tiedon tarpeiden tyydyttämisellä, vaan oleellista siinä on turvallisuuden tunne, jota on ylläpidettävä myös epävarmuuden keskellä. Henkisen huoltovarmuuden rakennusaineita ovat koulutus, sivistys ja taidet, joiden avulla vahvistetaan ihmisen kykyä hallita elämäänsä, kestää vastoinkäymisiä ja ratkoa eteen tulevia ongelmia.

Koronapandemia ja siihen liittyvät torjuntatoimet ovat jättäneet varjoonsa pitempikestoiset kriisit, kuten ilmastonmuutoksen ja ympäristön ylikuormituksen. Pandemia ei kuitenkaan ole näistä irrallinen kriisi, sillä globaali muutos ympäristössä ja eri lajien elintilassa altistaa ihmistä virusten leviämiseksi. Pandemia on osoittanut, että kriisin ratkaiseminen edellyttää laajaa kansainvälistä yhteistyötä ja sama koskee myös ilmaston- ja ympäristömuutosta. Päästöjen vähentäminen ja hiilinielujen kasvattaminen sekä niin saavutettava hiilineutraalisuus onnistuvat vain ihmiskunnan yhteisin ponnistuksin.

Myös Sitra ja VTT ovat hahmottaneet tuoreissa selvityksissään elämäntapojen muutosta pandemian jälkeen. Koronapandemia on muuttanut

ihmisten kulutuskäyttäytymistä ja elämänarvoja. Kestävän ja hyvän elämän ratkaisuille on selvitysten mukaan kysyntää.

LUONTOKATO NÄKYVÄKSI

Taloustieteilijä **Anni Huhtala** kirjoittaa Valtion taloudellisen tutkimuskeskuksen (VATT) blogissa Ison-Britannian valtiovarainministeriön tilaamasta raportista, joka käsitteli ”luonnon monimuotoisuuden taloustiedettä”. Sen on kirjoittanut Cambridgen yliopiston emeritusprofessori Sir **Partha Dasgupta**. Raportin pääviesti on, ettei talous ole irrallaan luonnosta. Ihmisten, kotitalouksien ja yritysten toiminta rakentuu pääomavarantojen varaan. Ongelmia seuraa siitä, että luontoa ei ole nähty pääomana, varallisuutena ja vaurauden lähteenä, samalla tavoin kuin inhimillistä ja tuotannollista pääomaa. Siksi taloudellinen toiminta on jo johtanut luonnon kantokyvyn ylittämiseen, luonnonvarojen ja luonnon ekosysteemipalveluiden kestävämpään kulutukseen.

Luontokadon vaarallisuus jää taloudessa havaitsematta osin siksi, että luonnon ekosysteemipalveluiden arvo ei näy markkinahinnoissa. Myöskään luontopääoman varallisuusarvo tai sen muutokset eivät näy tilinpäätöksissä, investointien kannattavuuslaskelmissa saati kansantalouden tilinpidossa. Tähän Dasguptan raportissa halutaan muutos. Näkymätön arvo on saatava näkyviin kaikessa taloudellisessa päätöksenteossa.

Dasgupta ehdottaa, että talouden tuotantoa kuvaavaan tuotantofunktioon tulisi sisällyttää myös luontopääoma, luonnonvaravaranto. Hän itse asiassa kritisoi toisen arvostetun taloustieteilijän, kollegansa Sir **Nicholas Sternin** ilmastoraporttia talouskasvun mallinnuksen osalta. Vuoden 2006 Sternin raportissa korostuu, että luonnon kuormittamisen ongelmat ovat ratkaistavissa teknologian avulla. Kunhan saadaan yhdelle päästölle, hiilidioksidille, hinta, ilmastonmuutos voidaan saada hallintaan ja talous voi jatkaa kasvuaan rajatta. Dasguptan mukaan luonnon monimuotoisuuden suojeleminen ja ilmansaasteiden ja muun kuormituksen hillintä eivät onnistu yksistään teknologisen kehityksen avulla.

Huhtala toteaa, että luonnon monimuotoisuuden tekeminen näkyväksi poliittisessa päätöksenteossa on vaikeaa. Luonto- eli biodiversiteettikato

on sekä paikallinen että globaali ongelma, ja talouspolitiikasta puuttuvat mittarit, joita kansantaloudellisessa päätöksenteossa ja politiikkatoimien suunnittelussa voitaisiin hyödyntää. Luontokadon odotetaan kuitenkin nousevan tulevaisuudessa kansainvälisen politiikan kärkiaiheeksi, kun globaalia politiikkaa linjataan seuraavissa ilmasto- ja biodiversiteettisopimusneuvotteluissa.

LUT-kauppakorkeakoulun tutkijatohtori **Anne Quarshie** on analysoinut yritysten yhteiskuntavastuuta. Hänen mukaansa, keskustelu yhteiskuntavastuusta on painottunut pitkälti ilmastomuutoksen torjumiseen, vaikka samaan aikaan biologisen monimuotoisuuden häviäminen on yksi vakavimmista ympäristöhaasteista maapallolla. Kankea reagointi luonnon monimuotoisuuden huomioimiseksi johtuu esimerkiksi siitä, että biodiversiteetti on vaikea ja abstrakti asia, eikä sen vähenemistä ole helppo havaita. Yritysjohdo, työntekijät ja kuluttajat eivät helposti hahmota, mistä oikeastaan on kyse ja miten asiaan voisi vaikuttaa. ”Ihminen voi seistä keskellä metsää tai niittyä tajuamatta, että lajisto on aiempaa köyhempää.” Quarshien mielestä yrityksillä olisi juuri nyt olisi loistava tilaisuus luoda kuluttajille uusia tai aiempaa parempia biodiversiteettiä tukevia tuotteita ja palveluita.

STADIN SLANGIN ETYMOLOGIAA

Stadin slangi on kiehtova sekoitus kaupungissa 1900-luvun alkupuolella eläneiden ihmisten puheenpartta. Sanoille löytyy historiaa ruotsista, venäjistä, saksasta, italiasta ja jopa suomen murteista. Joskus sanojen alkuperän selvittäminen vaatii syvällistä tietoa slangin syntyvaiheista, stadilaisesta nuorisokulttuurista ja Helsingin historiasta. Erityisesti ruotsin ja venäjän kautta saaduista lainasanoista voidaan tehdä päätelmiä nuorison kielikontaktien laadusta ja tiivyydestä slangin syntyvaiheissa.

Ulla-Maija Forsbergin *Stadin slangin etymologinen sanakirja* (Gaudeamus 2021) on ensimmäinen kokonaisvaltainen kartoitus slangisanojen alkuperästä. Teos sisältää noin 2 600 eri hakusanaa rinnakkaismuotoineen ja johdoksineen. Ruotsista peräisin olevia sanoja on yli kymmenkertainen määrä venäläislainoihin verrattuna. Hakusanoja valittaessa on keskitytty niin sanottuun vanhaan

Stadin slangiin, 1890-luvulta 1960-luvulle. Uudemista sanoista mukana on vain tavallisimpia ja puhekielen sanoja, joita ei ole aikaisemmassa etymologisessa kirjallisuudessa selitetty. Stadin slangi oli Forsbergin mukaan perimmäiseltä luonteeltaan ”suomea ja ruotsia täysin kaksikielisesti ja luovasti hyödyntävä, stadilaisuutta ja nuoruutta korostava ja identiteettiä rakentava nuorten oma kieli”.

ARKIJÄRKI JA TIETEEN YMMÄRRETTÄVYYS

Se, että Maa kiertää Aurinkoa eikä toisin päin, voi olla jo arkipöydälle vaikea ymmärtää, saati sitten suhteellisuusteoria. Filosofin **Juha Himanka** on haastanut luonnontieteilijöitä *Tieteessä tapahtuu* -lehdessä ja nyt myös *Tiedepolitiikka*-lehden (4/2020) artikkelissa ”Tiedepopulismi ja valistus. Kuinka suunnistautua tieteen kriisissä?”.

Tieteen kriisi viittaa filosofi Edmund Husserlin 1930-luvulla esittämään näkemykseen, että tiede keskittyy elämällemme vieraisiin asioihin. Esimerkiksi suhteellisuusteoria väittää tarkastelevansa aikaa, mutta tuolla ajalla ei ole tekemistä sen ajan kanssa, jossa elämme. Tiedepopulismilla Himanka tarkoittaa tieteen popularisointia, joka kerää mainetta korostamalla tutkimuksen ymmärtämisen mahdottomuutta sen sijaan, että se pyrkisi saamaan ihmiset ymmärtämään tutkimusta. Todellisuuden määrittelemisessä luonnontiede ja kokemusperäinen tieto jäävät ikään kuin puolitiehen.

Himanka on tarkastellut aikaisemminkin suhteellisuusteoriaa. Nyt Albert Einsteinin suhteellisuusteoria on esimerkkinä tieteen mystifioinnista. Einsteinin suosio rakentuu hänen omien sanojensa mukaan sille, että vain harva voi ymmärtää hänen teorioitaan. Tämä sama lähtökohta synnyttää myös ihailua nykykosmologeja ja heidän populaarikirjojaan kohtaan. Heistä Himanka mainitsee Kari Enqvistin ja Esko Valtaojan. Himangan mielestä olisi hyvä kääntyä tiedepopulismien suunnasta uudelleen kohti valistusta. Tiedettä tulisi popularisoida niin, että ”lukija tai katsoja oppii ajattelemaan itse”.

KOTIMAISTEN TIEDEJULKAISUJEN RAHOITUS

Kun tutkimusjulkaisut muuttuvat avoimesti saataviksi kaikille käyttäjille on pakko pohtia, miten

tiedekustantaminen Suomessa on mahdollista. Tiedelehkien tekemä työ ja sen vaatimat resurssit eivät muutu samanaikaisesti ilmaisiksi. Jo nyt kotimaisia tiedelehtiä tehdään pitkälti talkoovoimin ja pienin resurssein.

Kotimaisten tutkimusjulkaisujen avoimen saatavuuden osalinjauksessa (2019) asetettiin tavoitteeksi, että ”Tutkimusyhteisö luo yhteisrahoitteen julkaisumallin, joka mahdollistaa Suomessa julkaistavien tutkimusartikkeleiden välittömän avoimuuden”. Yhteisrahoitteisella mallilla tarkoitetaan, että tiedelehtien rahoitus tulisi useammat lähteestä.

Tavoitteen edistämiseksi Avoimen tieteen ja tutkimuksen kansallisen ohjausryhmä päätti perustaa työryhmän laatimaan esityksen kestävästä toimintamallista, jolla taataan kotimaisten tiedejulkaisujen toimintaedellytykset ja avoin saatavuus. Työryhmän toimikausi on kalenterivuosi 2021. Työryhmän tehtävänä on kartoittaa kotimaisen tiedejulkaisemisen muuttuvat tehtävät, rahoitus ja toimintaedellytykset sekä laatia esitys, jolla taataan kestävästi kotimaisen tiedejulkaisemisen toimintaedellytykset ja avoin saatavuus.

SUOMEN KULTTUURI- JA TIEDEINSTITUUTTIIEN VUOSI

Opetus- ja kulttuuriministeriön vuoden 2021 alussa teettämän taiteen, kulttuurin ja luovien alojen toimijoille suunnatun koronakyselyn mukaan Suomen kulttuuri- ja tiedeinstituutit ovat selviytyneet koronapandemian tuomista haasteista huolimatta pääsääntöisesti hyvin.

Koronapandemia on vaikuttanut kuitenkin instituuttien toimintaan merkittävästi vuoden 2020 aikana. Sekä tapahtuma- että yleisömäärä laski noin kolmanneksella edeltävään vuoteen verrattuna. Poikkeusvuosi synnytti myös uusia toimintatapoja. Instituuttien tapahtumista suuri osa siirtyi verkkoon, ja tätä kautta on ollut mahdollista saavuttaa laajempi kansainvälinen yleisö instituuttien omien kohdemaiden yleisöjen lisäksi. Keväällä 2020 instituuttiverkosto käynnisti yhteisen Together Alone -hankehaun. Ohjelmahaun tavoitteena oli tukea taiteilijoiden toimeentuloa kriisitilanteessa ja edesauttaa kansainvälisen yhteistyön jatkumista eri taiteenaloilla.

Instituuttien vuoden 2020 tilastot pähkinänkuoressa:

- 773 ilmoitettua tapahtumaa (1 360 erillistä esityskertaa)
- yli 2 miljoonan hengen yleisömäärä instituuttien oman toiminnan kautta
- yli 4 000 osallistujaa
- lisäksi 20 verkoston rahoittamaa Together Alone -hanketta, jotka tavoittivat yhteensä noin 274 000 henkilöä
- toimintaa yhteensä 26 maassa
- tapahtumista ainakin 32 % toteutettiin joko kokonaan tai osittain verkossa
- yli 460 yhteistyökumppania

CLIMATE HERITAGE -VERKOSTO

Vuonna 2018 perustettu Climate Heritage -verkosto nostaa esiin kulttuuriperinnön potentiaalia ekologisen kestävyuden edistämisen vaikuttajana ja edistää taiteen, kulttuurin ja kulttuuriperinnön ilmastotoimia. Verkoston 225 jäsenorganisaatiota ovat kulttuuriperinnön keskusvirastoja, tutkimuslaitoksia, kansalaisjärjestöjä ja kulttuurialan toimijoita kaikkialta maailmasta. Museovirasto on Suomesta ensimmäinen verkostoon liittyvä toimija.

Verkoston kautta Museovirasto on mukana globaalissa työssä, jonka avulla luodaan ja levitetään kulttuuriperintöön perustuvia innovatiivisia ilmastotoimia ja käytäntöjä sekä edistetään ymmärrystä luonnon ja kulttuurin yhteen kietoutumisesta. Verkosto luo aktiivisesti yhteyksiä ilmastopäätöksentekijöiden ja kulttuurin kentän välille.

Kulttuuriperintötuntemuksella ja -toiminnalla voi vaikuttaa myönteisesti ilmastonmuutoksen hillintään ja siihen sopeutumiseen. Asiantuntemuksella ja kulttuuriperintöalan työllä on roolinsa esimerkiksi kiertotaloudessa, kulutuksen hillitsemisessä sekä uudelleenikäytön kulttuurin puolesta puhujana. Perinteisten taitojen merkitys kestäväälle elämäntavalle on esimerkki kulttuuriperinnön mahdollisuuksista. Toisaalta, ilmastonmuutos on yksi merkittävimmistä ja nopeimmin kasvavista uhista myös kulttuuriperinnön säilymiselle, ylläpitämiselle ja myönteiselle uudistumiselle.

SELVITYS YLIOPISTOJEN HALLINNOLLISEN AUTONOMIAN TILASTA

Opetus- ja kulttuuriministeriö (OKM) asetti viime kesänä selvittäjäryhmän, jonka tehtävänä oli toteuttaa arviointi yliopistojen hallinnollisen autonomian tilasta eri hallintomuotoisten yliopistojen sisällä sekä autonomian suhteesta perustuslain vaatimuksiin. Selvittäjäryhmän jäsenet edustivat korkeakoululainsäädännön ja -hallinnon asiantuntimusta sekä yliopistojen henkilöstöä. Ryhmä lähestyi selvitystyön osana myös yliopistoyhteisöjen jäseniä kyselyllä. Ryhmän raportti luovutettiin helmikuun lopussa.

Lisäksi selvitettiin, onko ylioppilaskunnan automaatiojäsenyydelle hyväksyttäviä ja oikeasuhtaisia perusteita perustuslaissa turvautun yhdistymisvapauden kannalta. Tampereen yliopistoon liittyvänä erityiskysymyksenä selvittäjäryhmä tutki, olisiko yliopistolakia tarpeen täsmentää säätiöyliopiston yhteisen monijäsenisen hallintoelimen puheenjohtajan valinnan osalta.

Selvittäjäryhmä päätyi suosittelemaan OKM:n rahoitusohjauksen vaikutusten arviointia ja sen suhteen täsmentämistä yliopistoautonomiaan. Selvittäjäryhmä painottaa raportissaan yliopistojen johtosääntöjen merkitystä eikä näe tarvetta yliopistolain avaamiselle. Ryhmä katsoo, että ylioppilaskuntien automaatiojäsenyyden poistamiselle ei löydy välittömiä perusteita, koska vakiintuneen perustuslakitulkinnan mukaisesti ylioppilaskunnat ovat perinteinen osa itsehallinnon omaavaa yliopistoa ja ylioppilaskunnilla on merkittävä osuus yliopistojen hallinnossa.

VERKKOSIVUSTOJA

Kansallismuseon kokoelmia digitaalisesti näkyviin
Suomen kansallismuseon verkkosivulle, Kokoelmat-alasivulle, on avattu osio *Digitaalinen kokoelma*, joka esittelee museon kokoelmien esineitä saatavuttavasti ja yleisöystävällisesti – digitaalisesti, kuvallisesti ja tarinallisesti sekä temaattisesti jaoteltuina. Teemat koostuvat tarinoista, tutkimustiedosta, laadukkaista kuvista ja videoista.

Sivustolla vierailevilta kerätään nyt toiveita teemoista ja esille tuotavista esineistä. Kävijäkysely löytyy verkkosivulta ja on auki 30.4.2021 asti. Suomen kansallismuseon Digi-

taallinen kokoelma on osoitteessa <https://www.kansallismuseo.fi/fi/digitaalinen-kokoelma>.

Hilma Granqvistin kenttämateriaali

Palestiinassa Artasin kylässä elämäntyönsä ja tutkimuksensa tehnyt suomenruotsalainen sosiaaliantropologi **Hilma Granqvist** (1890–1972) oli yksi modernin antropologian edelläkävijöistä. Hän teki nykyisen Länsirannan alueella, Betlehemin kaupungin lähellä sijaitsevassa Artasin kylässä, kaksi pitkää kenttätömatkaa vuosien 1925–1931 aikana. Granqvistin perintönä jäänyt mittava kenttäarkisto tarjoaa ainutlaatuista materiaalia nykyajan antropologeille, historioitsijoille ja kielitieteilijöille elämästä Palestiinassa ennen toista maailmansotaa.

Nyt digitoituna julkaistu 10 000 sivuinen kenttämateriaali sisältää Granqvistin matkapäiväkirjat, kenttämuistiinpanot, 1 000 mustavalkoista valokuvaa Artasista ja kirjeenvaihdon ystävien kanssa. Digitointi valmistui Suomen Lähi-idän instituutin ja Svenska litteratursällskapetin kolmivuotisen yhteistyön tuloksena, ja se oli osa opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittamaa Tiedeinstituuttien avoin tutkimusdata -hanketta. Granqvistin valokuvat ja muu arkisto ovat tarkasteltavissa osoitteessa [granqvist.sls.fi](https://www.kansallismuseo.fi/fi/digitaalinen-kokoelma).

Uusi kantasoluportaali

Kantasoluportaali tarjoaa kansalaisille tutkittua tietoa erilaisista kantasoluista, niiden alkuperästä ja potentiaalista tutkimuksessa ja kantasoluhoidoissa. Kantasoluportaali on suunnattu aiheesta kiinnostuneille kansalaisille, opiskelijoille, opettajien käyttöön ja toimittajille. Portaali käännetään ruotsiksi kevään 2021 aikana ja myöhemmin myös englanniksi. Sitä ovat tukeneet kantasolun metabolian huippuyksikkö MetaStem, Helsingin yliopisto, Suomen Akatemia ja Helsinki Institute of Life Science (HiLIFE). Portaali on Helsingin yliopiston verkkosivuilla.

Ilari Hetemäki